

Erfgoed Brussel

40

Lente 2026

U

Dossier

**ART DECO,
RESOLUUT MODERN**

urban.brussels

RESIDENCE PALACE

SOCIÉTÉ ANONYME

Constituée suivant acte passé devant Me ENGLEBERT, notaire à Bruxelles, le 14 Février 1924, publié aux annexes du "Moniteur belge", du 6 Mars 1924, n° 2198.
Statuts modifiés : 1° par acte passé devant Me VANISTERBEEK, notaire à Bruxelles, le 29 Octobre 1927, publié aux annexes du "Moniteur belge", du 24 Novembre suivant, n° 13853; 2° par acte passé devant Me ENGLEBERT, notaire à Bruxelles, le 28 Décembre 1929, publié aux annexes du "Moniteur belge", du 22 Janvier 1930, n° 961.

Siège social : BRUXELLES, rue de la Loi, 155

Registre de Commerce : Bruxelles n° 11341

CAPITAL SOCIAL : 64.000.000 DE FRANCS

Représenté par 400,000 Parts Sociales sans désignation de valeur, toutes du même type et donnant droit aux mêmes avantages

PART SOCIALE

SANS DÉSIGNATION DE VALEUR

N° 023792

ENTIÈREMENT LIBÉRÉE ET AU PORTEUR
ADMINISTRATEUR, ADMINISTRATEUR,

[Handwritten signature]

De archieven van de naamloze vennootschap Résidence Palace

De ontstaansgeschiedenis van het complex herbekeken

THIERRY HENRARD
ARCHITECT

NVDR

Résidence Palace wordt algemeen beschouwd als een icoon van de interbellumarchitectuur. Het silhouet en de decoratiestijl, maar vooral het programma van dit gebouw fascineren het publiek sinds decennia. Er is bijgevolg ook al veel over geschreven. De analyse van de archieven van de NV Résidence Palace, die het project financieel en administratief beheerde, heeft niettemin nieuwe informatie opgeleverd die de ontstaansgeschiedenis van het complex in een nieuwe licht plaatst.

AFB. 1
Projectstudie.
Max Winders en
Adolphe Puissant.
November 1921 (SAB).

Résidence Palace is ongetwijfeld een van de meest gedurfde realisaties van de jaren 1920 in Brussel, België en waarschijnlijk Europa, zowel op economisch, sociaal, artistiek als technisch vlak. Vandaag, honderd jaar later, prijkt het gebouw steevast op de lijst van opmerkelijkste art-deco-gebouwen in de hoofdstad. Hoewel de decoratie – het resultaat van de samenwerking van gerenommeerde kunstenaars en ambachtslieden – getuigt van de vele invloeden waarop de interbellumkunst zich baseert, is de compositie in de eerste plaats verankerd in een Beaux-Arts-stijl met invloeden uit de Italiaanse renaissance. Tegelijkertijd passen de inventiviteit en de beheersing van de toegepaste innovatieve technologieën helemaal bij de moderniteit.

Het is niet eenvoudig om het hybride karakter dat voortkomt uit deze mix van inspiratiebronnen te ontrafelen door alleen naar de bouwkundige aspecten te kijken. Ook de overvloedig beschikbare documentatie kan misleidend werken: die is immers bijna uitsluitend afkomstig uit één enkele bron – de strak geregisseerde communicatie van de projectontwikkelaar tijdens de ontwikkeling van het project. Een bron die tot nu toe weinig gebruikt werd, biedt echter een nieuw perspectief: het archief van de

nv Résidence Palace (1924-1955)¹. Dat archief, dat in 2005 ontdekt werd in de kelders van Résidence Palace, bevat de administratieve documenten van de financiële en vastgoedmaatschappijen achter het project. De analyse van het archief, in combinatie met het bouwarcheologisch onderzoek dat de afgelopen 20 jaar tijdens restauraties werd uitgevoerd, levert een schat aan aanvullende, soms onverwachte informatie op over de genese, de bouw en ingebruikname van het complex. Samen getuigen ze, veel meer dan alleen een architectuurstijl, van de vele facetten van die bouwperiode.

LUCIEN KAISIN, EEN AMBITIEUZE PROJECTONTWIKKELAAR

Het project was een vastgoedontwikkeling op ongekende schaal, gefinancierd met privékapitaal. Financier Lucien Kaisin (1874-1934) lag aan de basis van de onderneming. Deze doctor in de rechten aan de universiteit van Leuven, zoon van een dokter en burgemeester van Floreffe, die lid was van de balies van Namen en Antwerpen, zette in 1906 zijn eerste passen in de financiële en vastgoedsector met de oprichting van de nv *Crédit Général Hypothécaire et Mobilier*. Het succes en de ambitie van de oprichter,

1. Algemeen Rijksarchief in België - dossier BE-A0545_006860_007137, 25 strekkende meter. Het fonds bevat ook het archief van de nv *Crédit Général Hypothécaire et Mobilier* (1906-1927), opgericht door Kaisin en initiatiefnemer van het project Résidence Palace, als gevolg van de fusie van beide ondernemingen op 29 oktober 1927.

AFB. 2
Wetstraat. Plaatsing van een model op ware grootte. ca. 1922 (© privéverzameling).

2. *La mobilisation du crédit immobilier et les modifications législatives qu'elle comporte - Projet de loi. (De mobilisatie van vastgoedkrediet en de wetswijzigingen die dit met zich meebrengt - Wetsvoorstel.)* Lucien Kaisin in samenwerking met de econoom Georges de Leener (1879-1965). 1919. Brussel, drukkerij Darimont frères. Bewaard bij de KBR.

3. In oktober 1921 bezat hij 84% van de projectsite.

4. Balansboek van de nv Résidence Palace. Situatie op 31 december 1924: *Frais avant la constitution de la société: Voyages d'étude, documentation, publicité: 140.540,19 FB!* ('Kosten voor de oprichting van de onderneming: studiereizen, documentatie, publiciteit: 140.540,19 BEF').

5. *Le Home*, 3, maart 1925. Speciale uitgave gewijd aan Résidence Palace. Gefinancierd door nv *Crédit Général Hypothécaire et Mobilier*, 33.000 BEF.

die zich richtte op het spaargeld van de middenklasse, brachten hem aan het begin van de Eerste Wereldoorlog aan het hoofd van een financieel imperium dat voldoende gediversificeerd was om het internationale oorlogsconflict te overleven en tegelijkertijd te blijven groeien. In de naoorlogse periode zag de zakenman de wederopbouw van het land als een kans om de vruchten te plukken van het enorme kapitaal waarover hij beschikte². Het doel van Kaisin was om de welgestelde burgers aan te spreken. Die werden getroffen door de sterke stijging van de lonen van het huispersoneel dat ze nodig hadden voor hun grote woningen. Zijn idee was: de creatie van een appartementencomplex geïnspireerd op luxehotels.

EEN ONWAARSCHIJNLIJKE SITE, EEN MEESTERZET

Nu was er nog een terrein nodig dat aansloot bij dat programma, dichtbij het zakendistrict van de hoofdstad. In de zomer van 1920 werd Kaisins aandacht getrokken door de openbare verkoop van drie percelen, in de Wetstraat 151, 153 en 155, met een totale oppervlakte van 52 are, waar onder andere een villa en een

herenhuis op stonden. De percelen bevonden zich niet ver van het Jubelpark, langs spoorlijn 160, die Schaarbeek met Namen verbindt, en boden via de achterzijde toegang tot de Etterbeeksesteenweg. De financier zag kansen om hier een groot terrein te ontwikkelen: hij kocht het goed voor een miljoen Belgische frank en begon ook de overige percelen in het huizenblok aan te kopen. Een maand later bezat hij al zeven extra percelen in de *Cité de la chaussée* (thans verdwenen) en de Justus Lipsiusstraat. De aankopen gingen door tot 1923, goed voor een totale oppervlakte van 1,4 hectare.

Kaisins belangstelling voor deze site was niet zo verwonderlijk, want de locatie bood tal van voordelen. Een prestigieus adres in de Wetstraat, in een huizenblok dat in verbinding staat met drie andere straten, en vooral met een spoorlijn die langs de westkant van het terrein loopt. Hoewel die op het eerste gezicht meer een minpunt leek, zou ze juist van doorslaggevend belang blijken voor de uitvoering van de werkzaamheden en de aanvoer van materialen.

INSPIRATIE, REFERENTIES EN DE ARCHITECT

Naast de geleidelijke aankoop van percelen, waarover hij niet leek te twijfelen³, werkte Kaisin vanaf 1921 actief aan de ontwikkeling van zijn project. Uit de boekhouding van de onderneming blijkt dat hij een eerste studie (aan 120.000 BEF) liet uitvoeren door de architecten Maxime Winders (1882-1982) en Adolphe Puissant (1878-1950). Een plan van dat eerste project, dat dateert van november 1921, wordt bewaard in het Stadsarchief van Brussel (AFB. 1). Een analyse van het ontwerp onthult een aantal interessante overeenkomsten met het project dat uiteindelijk zou ontwikkeld worden: een introverte compositie rond een binnenstraat, een achterliggende dienstweg, een L-vormig gebouw met afgesneden hoeken aan de noordkant. Aan de zuidkant, gebouwen rond een feestzaal in het midden van de compositie, met ernaast een autogarage.

Kaisin besteedde ook een aanzienlijk bedrag⁴ aan het samenstellen van een uitgebreide documentatie door studiereizen te financieren. Zo stuurde hij een delegatie van architecten en ingenieurs naar New York om er de moderne technieken te documenteren die gebruikt werden in de recentste bouwwerken⁵.

AFB. 3
Plan van het eerste souterrain. Blauwdruk op schaal 1:200 met oorspronkelijke stempel. Michel Polak. 29 februari 1924 (© verz. Thierry Henrard).

AFB. 4
Werk in uitvoering gezien vanaf de Wetstraat. 4 april 1925 (© privécollectie).

Het was waarschijnlijk in Montreux dat Kaisin de architect Michel Polak (1885-1948) ontmoette. Kaisin viel voor de charme van het luxehotel Riant-Château, dat Polak daar tien jaar eerder had gebouwd (1911-1913). Hoewel Polak zich volledig had bekwaamd in de Beaux-Artsstijl (*École nationale supérieure des beaux-arts de Paris*, 1907-1911), was hij in de eerste plaats een polytechnicus (*École polytechnique fédérale de Zürich*, 1903-1907), wiens prestaties blijk gaven van technische knowhow, zoals die van betonstructuren. Die combinatie zorgde voor de perfecte referenties. Bovendien brandden de zaken van de 36-jarige architect sinds het einde van de Eerste Wereldoorlog op een laag pitje. Wellicht zag zakenman Kaisin hierin een kans om een deal te sluiten die de rentabiliteit van zijn vastgoedproject nog zou verhogen? In ieder geval ging Polak in 1922 in Brussel met zijn team aan de slag.

PROJECTONTWERP, STEDENBOUWKUNDIGE ONDERHANDELINGEN EN AANVANG VAN DE WERF

Het project ontwikkelde zich snel en in juni 1922 konden de besprekingen met de stad beginnen

voor het verkrijgen van een bouwvergunning, op basis van een goed uitgewerkt voorontwerp en maquette. Het gebouw telde 14 verdiepingen, tien méér dan het gemiddelde bouwprofiel van gebouwen in de wijk waarin de werf zich bevond. Begin augustus kondigde de pers de weigering van de autoriteiten aan en werd het project voor het eerst aan het publiek getoond. De onderhandelingen werden voortgezet en er werd ter plaatse een model op ware grootte uitgewerkt (AFB. 2). In november kondigde de pers aan dat er een akkoord was bereikt, maar pas begin 1924 werd het ontwerp van het project eindelijk afgerond, met een bouwhoogte van 11 verdiepingen (AFB. 3). Ondertussen waren de werken in 1923 reeds van start gegaan en werd dat jaar tijdens een grootse ceremonie op 29 mei de eerste steen gelegd.

Polak was niet alleen uit Zwitserland gekomen, hij werd vergezeld door Alexandre Sarrasin (1895-1976), een jonge ingenieur uit Lausanne. Op 27-jarige leeftijd en met een opmerkelijke durf begon Sarrasin aan het ontwerp en de berekening van een van de grootste betonnen bouwwerken in Europa, op een drassige grond met een slechte draagkracht. Hij zou gebruik maken van innovatieve bouwprocessen, waaronder de eerste toepassing in België van

geribde betonplaten. Daarnaast droegen verschillende bedrijven uit de omgeving met hun expertise bij aan dit kolossale project: Reich & Liebhauser uit Montreux werkten samen met het Brusselse bedrijf Gillion voor de ruwbouw. Sulzer frères uit Winterthur voor de verwarming. Schindler & co. uit Luzern voor de liften. Ze speelden een volwaardige rol in het succes van het project. De radicaal innovatieve constructietechnieken zorgden ervoor dat deze betonnen reus in een recordtijd gebouwd werd. In tweeënhalf jaar was de ruwbouw voltooid en zelfs verwarmd voor de winter van 1925-1926, zodat de eerste bewoners er eind 1926 hun intrek konden nemen (AFB. 4).

De constructie van het gebouw zit vol inventieve subtiliteiten, die kenmerkend zijn voor het meesterschap van Polak. Een voorbeeld daarvan is het geluidsabsorberende systeem dat werd geplaatst tussen de ontvangstruimten op de benedenverdieping en de appartementen op de eerste verdieping. De decoratieve valse plafonds op de benedenverdieping zijn dunne betonplaten met een dikte van zes centimeter waarvan de massa, gescheiden van de structuur, de akoestische prestaties aanzienlijk verbetert.

EEN SLEUTELROL VOOR DE SPOORWEG

Het volstond niet om te kiezen voor een *state-of-the-art* techniek van betonbouw om een snel bouwproces mogelijk te maken. Er moest ook een manier worden gevonden om die 60.000 m³ beton in een dichte stedelijke omgeving te kunnen gebruiken. Daarom werd ter plaatse een betoncentrale gebouwd. De infrastructuur voor de aanvoer lag voor de hand: de spoorweg. Zand, grind, cement en staal, dat rechtstreeks door de projectontwikkelaar werd gekocht, konden in een gestaag tempo worden aangevoerd vanuit de Maasvallei. Het beton werd op een semi-industriële manier rechtstreeks aan de voet van de spoorlijn geproduceerd en naar de top van stalen torens gepompt, om vervolgens door de zwaartekracht over de werf te worden verdeeld.

De efficiëntie van dat systeem was zo groot dat de monumentaliteit en de rentabiliteit van het project waarschijnlijk vooral te danken zijn aan die verbinding tussen de werf en de spoorweg.

EEN PRAGMATISCHE EN EFFICIËNTE ROLVERDELING ... VOOR 1939

Het balansboek van de nv Résidence Palace onthult de precieze financiering van de operatie, waardoor we de rol van de verschillende actoren kunnen beoordelen⁶.

De totale bouwkosten bedroegen op 31 december 1928 61.612.153 BEF en het totaal van de aan de verschillende betrokken partijen betaalde erelonen bedroeg 4.333.456 BEF, oftewel 7%. Hoewel dat percentage overeenkomt met de aanbevelingen van die tijd⁷, is de verdeling dat niet. Terwijl in professionele kringen discussies gaande waren om de toekomstige wet van 1939⁸ voor te bereiden, illustreert de situatie in dit geval het standpunt van bepaalde projectontwikkelaars. Hun doel was de vrijheid van ondernemen te verdedigen, hun autonomie te behouden en de kosten te beperken, wat zij onverenigbaar achtten met een centrale rol voor de architect. Zo ontving Michel Polak slechts 1,6% van de erelonen, wat lijkt op een gedeeltelijke opdracht. Het was Célestin François, van het bouwbedrijf *François et fils*, die met 3,2% het hoogste honorarium ontving voor de 'coördinatie van de werken', meer dan het dubbele van het ereloon van de architect. Werfingenieurs, opmeters, landmeters en andere toezichthouders vormden het overige deel.

De keuze om de coördinatie van de werken toe te vertrouwen aan een Brusselse expert uit het bedrijfsleven was een slimme zet om maximaal rendement te halen uit de uitvoering door verschillende onderaannemers. Bovendien was de verdeling van de taken op het gebied van onderzoek en ontwerp zeer efficiënt. Op basis van de plannen van de architect maakte de ingenieur de structurele uitvoeringsplannen. De Brusselse beeldhouwer Bernard Callie creëerde de versieringen voor de gevels in imitatiesteen. De versieringen waren nauw verbonden met de ruwbouw en de ontwerpen ervan werden efficiënt geïntegreerd in de plannen van de ingenieur. De imitatiesteenelementen werden ter plaatse geprefabriceerd. Het was de kunstenaar die de elementen op hout beeldhouwde (positieven). Die 'positieven' werden vervolgens gebruikt om de betonnen bekisting (negatieven)⁹ te maken, waarmee de uiteindelijke puzzelstukken (positieven) tot stand kwamen.

Wanneer de ruwbouw klaar was, werd het buitenschrijnwerk in eikenhout toevertrouwd aan een gespecialiseerd bedrijf. Hetzelfde gold

6. Voor de jaren 1924, 1925 en 1926 is er een specifieke en gedetailleerde paragraaf 'Erelonen' opgenomen in de activa, wat niet meer het geval is voor de daaropvolgende jaren, die gewijd zijn aan de afwerking. Daarbij moet er rekening worden gehouden met het feit dat die cijfers geen informatie bieden over eventuele commissies die door de ambachtslieden aan de architect werden betaald en die in de boekhouding zijn opgenomen in de bedragen voor de werken.

7. Het door de SCAB in 1905 gepubliceerde barema voor architectenhonoraria hanteert een percentage van 7% voor dit soort bouwwerk.

8. De wet van 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en van het beroep van architect.

9. In 2009, tijdens de werkzaamheden aan blok A, werden verschillende gietelementen (negatieven) op de site teruggevonden, begraven onder de vloerplaten binnen.

A

B

AFB. 5

- a. Detail van de fontein in de patio
- b. Tekening van het zwembad (© CIVA collections Brussels)
- c. Glasraam van de eretrap
- d. Detail van de gevel van het hoofdblok (foto's van de auteur).

C

D

FIG. 6
Postkaart 5/34, reeks Nels, zomer 1928. Buste van de heer Kaisin en de fontein in de ontvangstpatio (© verz. Thierry Henrard).

FIG. 7
Signatuur Michel Polak (foto van de auteur).

voor alle technieken en afwerkingen. Veel ambachtslieden werden geselecteerd op basis van hun specialiteiten. Het gaat onder meer om de ijzersmederij Alexandre, de tegelzetter en mozaiekkunstenaar Henri Baudoux, de binnenhuisarchitecten De Coene Frères uit Kortrijk, die hier samenwerkten met de kunstenaars Karel Noppe en Louis Malfait, de beslagfabriek Vervloet ... Uit de boekhouding blijkt nog iets anders: 'Henri Ploquin (zwembadplannen): 30.000 BEF'. Henri Ploquin was een Parijse architect die de tuinen ontwierp voor het paviljoen van de stad Parijs op de *Exposition des arts décoratifs* in 1925 en, tien jaar later, de velodroom in Marseille. Hij was dan ook verantwoordelijk voor het ontwerp en de decoratie in Pompeiaanse stijl van het zwembad, dat zich onderscheidt van de rest van het gebouw.

Het geringe bedrag aan erelonen dat aan Polak en zijn team voor de afwerking werd toegekend, doet vermoeden dat hun rol in die fase beperkt was. De thema's die kenmerkend zijn voor Polaks werk in Montreux zijn echter ook hier terug te vinden, wat bewijst dat hij wel degelijk betrokken was bij deze fase. Maar als we het vanop een afstand bekijken en de algemene decoratieve samenhang in vraag stellen, valt het geheel uit elkaar. Welke continuïteit zien we tussen de soberheid van de gevels (Polak, Callie), waarvan de Beaux-Artscompositie is gebaseerd op het ritme van de afwisseling vol-leeg en die de ingangen accentueert, het geometrische ontwerp in blauwe en gouden tinten van de fontein op de patio (Baudoux), de pre-columbiaans geïnspireerde glasramen van de eretrap (Noppe) en het zwembad in Pompeiaanse stijl (Ploquin) (AFB. 5)?

MICHEL POLAK EN DE SCHADUW VAN LUCIEN KAISIN

We kunnen niet genoeg benadrukken hoe belangrijk het was dat grote werken werden gedragen door grote opdrachtgevers die moedig, toegewijd, visionair en verlicht tewerk gingen, wat hier ongetwijfeld het geval was. Wat de architect betreft, is de aard van de overeenkomst tussen Polak en Kaisin niet gedocumenteerd, maar het is duidelijk dat de financier niet van plan was om hem een al te grote rol te geven en, zoals hierboven vermeld, zeker geen centrale rol. De periode na de werf werpt iets meer licht op die relatie.

Kaisin bleef zichzelf op de voorgrond plaatsen. In de persberichten en persconferenties van de nv werd het monument systematisch voorgesteld als 'het werk van Lucien Kaisin' en hoewel Michel Polak en Célestin François altijd werden vermeld in die berichten, speelden ze een ondergeschikte rol. Kaisin liet ook zijn buste¹⁰ plaatsen in de ontvangstpatio, in het midden van de compositie (AFB. 6).

Almachtig en gelauwerd door 'zijn' werk, vermenigvuldigde Kaisin de voordelen die hij zichzelf toekende. Tegen 1927 werden de spanningen binnen de raad van bestuur voelbaar. De ongezonde sfeer leidde ertoe dat de financier in december 1928, toen het gebouw nog maar net was ingehuldigd, ontslag nam als voorzitter van de raad van bestuur. Is het toeval dat Polak het jaar daarop een overeenkomst¹¹ sloot om een aanzienlijk bedrag aan extra erelonen te ontvangen?

Enkele jaren later, op 15 mei 1934, stierf Lucien Kaisin onverwacht in Brussel. Op 60-jarige leeftijd had hij afstand genomen van Résidence Palace om samen met zijn zoon Gérard te werken aan de bouw van de *Pavillons français*, een ander groot project waarvan hij de voltooiing echter nooit zou meemaken. Ondertussen was Polak een vooraanstaande figuur geworden in de Brusselse architectuurwereld, met een reeks prestigieuze opdrachten en projecten op zijn palmares. Een jaar later¹², negen jaar na de voltooiing van de werf, kreeg de architect toestemming om zijn naam op drie verschillende plaatsen in het gebouw te laten graveren¹³ (AFB. 7). De praktijk was gebruikelijk, maar pas met de wet van 1939 werd die ook een recht, een zichtbaar symbool van de paradigmaverschuiving waarbij de architect niet langer slechts een technicus was, maar bij wet een volwaardige auteur werd. We kunnen niet anders dan die symbolische overwinning als een laatste episode te zien in de relatie tussen de verlichte ontwikkelaar en de getalenteerde architect.

Vertaald uit het Frans

10. 1928, beeldhouwer Charles Samuel (1862-1938).

11. Notulen van de zitting van de RvB van 1 mei 1929.

12. Notulen van de zitting van de RvB van 7 februari 1935.

13. Twee zijn vandaag nog steeds aanwezig: op de gevel aan de Wetstraat en op de gevel van de patio, vlak naast de plek waar vroeger het borstbeeld van Kaisin stond, dat enkele jaren geleden werd weggehaald. De derde bevond zich aan de voorzijde van blok B, aan de ingang van de Justus Lipsiusstraat, dat inmiddels is gesloopt.

Redactiecomité

Jean-Marc Basyn, Julie Coppens, Paula Dumont, Suzanne Gillijns, Valerie Orban en Cecilia Paredes.

Wetenschappelijke coördinatie

Paula Dumont

Experten-adviseurs

Manuela Core, Caroline Criquillon, Eric Demelenne, Catherine Leclercq, Anne Totelin, Manja Vanhaelen

Coördinatie iconografie

Paula Dumont met de hulp van Julie Coppens

Auteurs / redactionele medewerking

Carmen Azevedo, Renaud Bardez, Veronique Boone, Manuela Core, Caroline Criquillon, Carla Debarre Odile De Bruyn, Eric Demelenne, Florence Donneux, Paula Dumont, Elisabeth Gerard, Thierry Henrard, Vincent Heymans, Chantal Kesteloot, Jochen Ketels, Philippe Leblanc, Catherine Leclercq, Isabelle Lecocq, Murielle Lesecque, Cécile Mairy, Valérie Orban, Cecilia Paredes, Emilia Pauchard, Savinien Peeters, Noémie Petit, Anne-Marie Pirlot, Mathilde Semal, Maité Springael, Caroline Styfhals, Barbara Van Der Wee, Manja Vanhaelen, Wivine Wailliez, Catherine Walraevens, Stefan Wouters

Eindredactie nederlands

Paula Dumont

Eindredactie frans

Valérie Orban

Vertaling

Oneliner, Liesbeth Degreef en Ibe De Turck van urban.brussels

Vertaling Abstract

vertaaldienst van de GOB

Nalezing

Koen Raeymakers, Jean-Marc Basyn, Suzanne Gillijns, Coralie Desmet, Wim Kenis, Tom Verhofstadt, Ilse Weemaels

Lijst met afkortingen

ARA – Algemeen Rijksarchief
BBHR – Besluit Brusselse Hoofdstedelijke Regering
BGHM – Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij
CIVA – Centre international pour la ville, l'architecture et le paysage
ISAD – Institut Supérieur des Arts décoratifs
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor Kunstraprimonium- Institut royal du Patrimoine artistique
OW – Openbare Werken
SAB – Stadsarchief Brussel
ULB – Université libre de Bruxelles

ISSN

2034-5771

Wettelijk Depot

D/2026/6860/001

Cette revue paraît également en Français sous le titre « Bruxelles Patrimoines ».

Cartografie artikel 3

Emilia Pauchard

Vormgeving

Toast Confituur Studio

Ontwerper van de maquette

Polygraph

Druk

InitialP

Verspreiding

Cindy De Brandt, Ilse Weemaels
bpeb@urban.brussels

Coördinatie van de publicaties

Cecilia Paredes

Bedankingen

Philippe Charlier, Céline Chéron, Adrien Dominique Caroline Esgain, Marine Gerard Pascale Ingelaere, Romain Landmeters, Harry Lelièvre, Muriel Muret, Jules Poncin

Verantwoordelijke uitgever

Sarah Lagrillière, adjunct-directeur
generaal
urban.brussels (Gewestelijke
Overheidsdienst Brussels
Stedenbouw en Erfgoed)
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel

Contact

Directie Kennis en Communicatie
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.erfgoed.brussels
editions@urban.brussels

Herkomst van de foto's

Ondanks alle zorg die besteed is aan het opsporen van de rechthebbenden, worden eventuele begunstigen die niet werden gecontacteerd verzocht zich te melden bij de Directie Kennis en Communicatie van urban.brussels.

Erfgoed Brussel reeds verschenen

- 001 – November 2011 – Terug naar school
- 002 – Juni 2012 – De Hallepoort
- 003-004 – September 2012 – De kunst van het bouwen
- 005 – December 2012 – Hôtel Dewez
- Extra nummer 2013 – Het erfgoed schrijft onze geschiedenis
- 006-007 – September 2013 – Brussel, m'as-tu vu?
- 008 – November 2013 – Industriële architectuur
- 009 – December 2013 – Parken en tuinen
- 010 – April 2014 – Jean-Baptiste Dewin
- 011-012 – September 2014 – Geschiedenis en herinnering
- 013 – December 2014 – Cultusgebouwen
- 014 – April 2015 – Zoniënwoud
- 015-016 – September 2015 – Ateliers, fabrieken en kantoren
- 017 – December 2015 – Stadsarcheologie
- 018 – April 2016 – De Gemeentehuizen
- 019-020 – September 2016 – Stijlen gerecycled
- 021 – December 2016 – Victor Besme
- 022 – April 2017 – Art nouveau
- 023-024 – September 2017 – Natuur in de stad
- 025 – December 2017 – Conservatie op de steigers
- 026-027 – April 2018 – Kunstenaarsateliers
- 028 – September 2018 – Het Erfgoed, dat zijn wij!
- Extra nummer – 2018 – De restauratie van een uitzonderlijk decor
- 029 – December 2018 – Historische Interieurs
- 030 – April 2019 – Beton
- 031 – September 2019 – Een plaats voor kunst
- 032 – December 2019 – De straat anders bekeken
- 033 – Lente 2020 – Lucht, warmte, licht
- 034 – Lente 2021 – Kleuren en texturen
- 035 – Lente 2021 – Georges Houtstont en de ornamentenkoorts van de Belle Époque
- 036 – Herfst 2022 – Stadsgezichten
- 037 – Herfst 2024 – Objecten en collecties
- 038 – Lente 2025 – Focus 1939-99
- 039 – Zomer 2025 – Kantoorreconversies
- 040 – Lente 2026 – Art Deco, resoluut modern

Alle artikels kunnen geraadpleegd worden op www.erfgoed.brussels

Urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van *Erfgoed Brussel* bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie.

De art-decostijl is onlosmakelijk verbonden met de tijdsgeest van het interbellum waarin een golf van vernieuwing door de samenleving gaat. Dit nummer wil dit aspect belichten met bijdragen die maatschappelijke thema's behandelen zoals de toegang van vrouwen tot het beroep van architect, maar ook meer technische onderwerpen zoals de uitdaging die de nieuwe materialen van toen vormen voor de restauratie van art deco erfgoed vandaag.

Sarah Lagrillièrè
Adjunct Directeur Generaal

U

20 €

ISBN 978-2-87584-240-4